

ÇİN'İN ORTADOĞU'DA YENİ GRAND STRATEJİSİ

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

Pekin Üniversitesinden Wang Jisi'nin, "Batı'ya Yürümek" (marching westwards) adını verdiği bu strateji ABD'nin Asya'yı yeniden dengelemesiyle ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin giderek daha çekişmeli ve sıfır toplamı hâle geleceğini öngörerek, Orta Asya ve Ortadoğu'nun Çin ile yeni bir ilişki kurmaya başlayacağını ortaya koymaktadır.

”

Çin'in Ortadoğu'da yeni grand stratejisi üç ana hedef etrafında şekillenmektedir: Amerika Birleşik Devletleri (ABD) etkisini zayıflatmak, enerji kaynaklarını güvence altına almak ve ekonomik iş birliğini teşvik etmek. Bu hedeflere ulaşmak için Çin, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle daha yakın ilişkiler kurarken, Suriye ve Pakistan gibi stratejik ortaklarına ekonomik ve askerî yardım sağlamaktadır. Çin ayrıca bölgedeki boru hatları, rafineriler ve depolama tesisleri gibi altyapı projelerine ve enerji anlaşmalarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Ayrıca Çin, telekomünikasyon, ulaşım ve limanlar gibi

stratejik sektörlere yatırım yaparak Ortadoğu'da Kuşak ve Yol projesini teşvik etmektedir. Çin bölgesel çatışmalara doğrudan müdahil olmaktan kaçınırken, İran nükleer anlaşmasını desteklemek ve Şam rejimine yardım sağlamak gibi bölgesel güvenlik meselelerine katılımını arttırmıştır. 10 Mart 2023 tarihli İran-Suudi Arabistan normalleşme anlaşmasının Pekin'de imzalanması bunun en iyi örneğidir. Dolayısıyla ABD Ortadoğu'daki varlığını azaltırken, Çin de bölgedeki diplomatik ve ekonomik angajmanını arttırmaktadır. Ayrıca son dönemde ABD'nin Körfez güvenliğine yaklaşımındaki belirsizlik ABD'nin geleneksel müttefiki Körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarını arttırmakta; Washington'ın, Çin'in yükselişini engellemek için stratejik ilgi odağını Asya-Pasifik'e kaydırmasıyla birlikte Körfez başkentleri ABD'nin güvenilirliğine giderek şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) devletleri, Çin ve Rusya gibi alternatif büyük güçlerle yakın ilişkiler geliştirmektedir.

ABD ETKİSİNİ ZAYIFLATMAK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir yönü ABD'nin bölgedeki etkisini zayıflatmayı içeren jeopolitik çıkarlarıdır. Çin, Ortadoğu'yu ABD ile önemli bir rekabet alanı olarak görmekte ve ABD'nin

bölgedeki varlığını sınırlandırırken kendi nüfuzunu genişletmeye çalışmaktadır. Çin'in Ortadoğu ile olan ilişkileri, Çin'in küresel grand stratejisinde de özel bir yer tutmaktadır. Barack Obama yönetiminin 2011'de "Asya'ya dönüş" (pivot to Asia) stratejisini açkla-

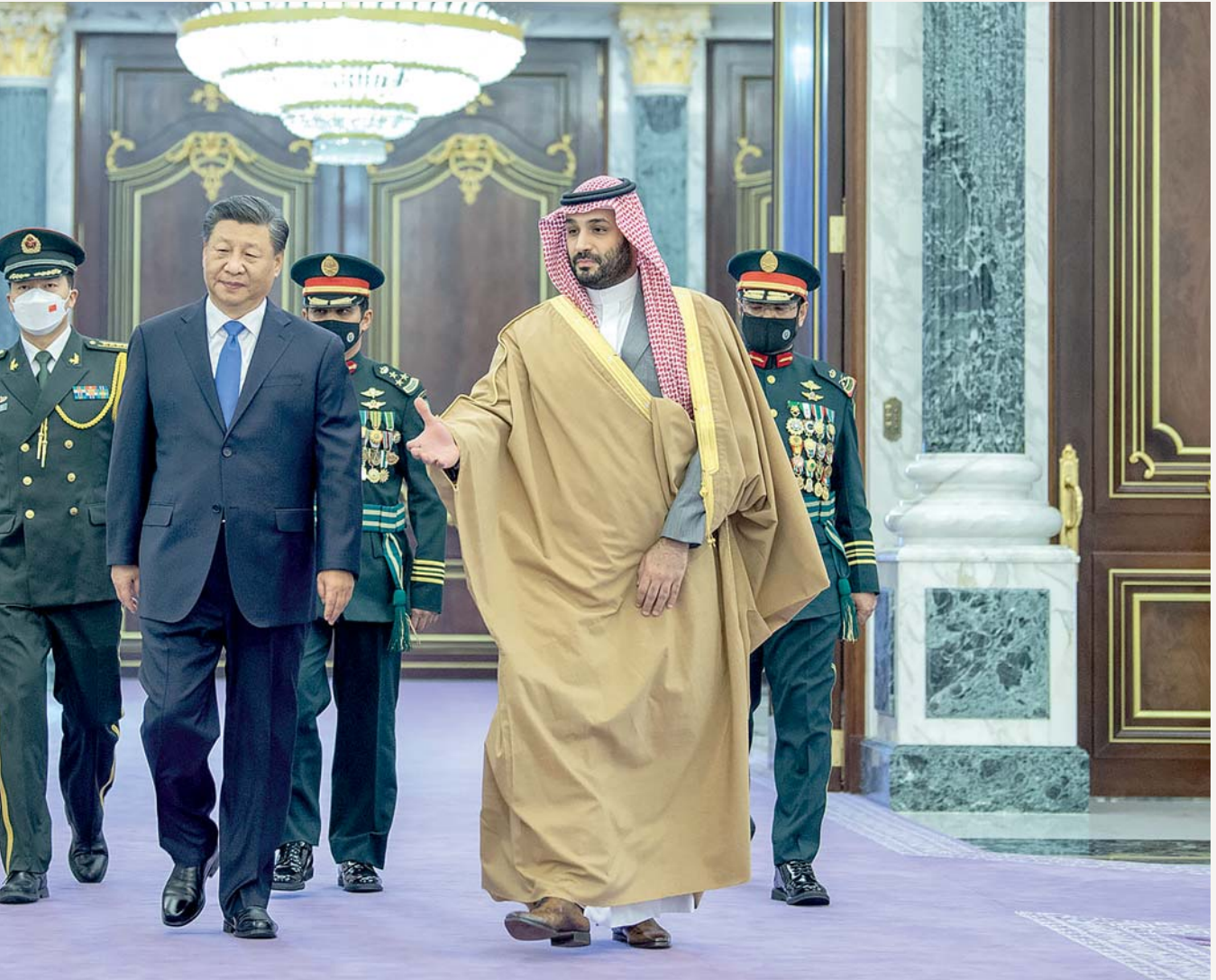

masından kısa bir süre sonra, Çin Avrasya ile bağlantı kurmak için yeni bir stratejik konsept benimsemiştir. Pekin Üniversitesinden Wang Jisi'nin, "Bati'ya Yürümek" (marching westwards) adını verdiği bu strateji ABD'nin Asya'yı yeniden dengelemesiyle ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin giderek daha çekişmeli ve sıfır toplamlı hâle geleceğini öngörerek, Orta Asya ve Ortadoğu'nun Çin ile yeni bir ilişki kurmaya başlayacağını ortaya koymaktadır. Wang Jisi, ABD'nin Ortadoğu'dan kaçınılmaz çekilmesi-

nin bölge ülkeleriyle Çin arasında potansiyel "kazan-kazan" durumu yaratacağını vurgulamıştır. "Bati'ya Yürümek" stratejisi, öncelikli olarak Çin'in enerji erişim riskini azaltmayı hedeflerken, Ortadoğu'nun Çin için önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Çin, ABD hegemonyasının gerilediği Ortadoğu'da bölgesel nüfuzunu genişletmek için temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. ABD ile çatışmayı kışkırtmak yerine Çin özellikle ABD müttefiki olan İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri

(BAE) gibi ülkelerle ikili ilişkilere öncelik vermiştir. Çin, Irak Savaşı gibi ABD'nin Ortadoğu'daki askerî müdahalelerini eleştirmiş ve bölgesel güvenlik için çok taraflı yaklaşım çağrısında bulunmuştur.

Çin aynı zamanda ABD'nin İsrail'e verdiği desteği de eleştirmiş, İsrail ve Arap dünyası ile ilişkilerini dengelemeye çalışmıştır. ABD'nin bölgedeki etkisine karşı koymak için Çin, İran gibi ABD ile anlaşmazlık içinde olan ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmaktadır.

Çin, dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısıdır ve Ortadoğu enerji ithalatında kilit rol oynamaktadır. Çin, kaya gazı ve yenilenebilir enerji gibi diğer enerji kaynaklarına yatırım yaparak enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye ve Basra Körfezi'nden gelen petrole olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır.

ENERJİ GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir diğer önemli yönü de enerji güvenliğidir. Ortadoğu dünyanın en büyük petrol ve gaz rezervlerinden bazılarını sahipken, Çin bu kaynaklara erişimini güvence altına almak için bölgeye büyük yatırımlar yapmaktadır. Çin, dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısıdır ve Ortadoğu enerji ithalatında kilit rol oynamaktadır. Çin, kaya gazı ve yenilenebilir enerji gibi diğer enerji kaynaklarına yatırım yaparak enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye ve Basra Körfezi'nden gelen petrole olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır. Ancak Ortadoğu Çin için önemli bir enerji kaynağı olmaya devam ederken bu kaynaklara erişimini güvence altına almak için bölgedeki petrol ve gaz projelerine yatırım yapmaktadır. Çin'in Ortadoğu'daki Kuşak ve Yol projesi kapsamındaki kilit enerji projelerinden biri, İran'ın Güney Pars gaz sahasını Pakistan ve Çin'e bağlayacak bir boru hattının inşasıdır. İran-Pakistan-Çin boru hattı olarak bilinen boru hat-

tının Çin'e yeni doğal gaz kaynağı sağlaması ve Basra Körfezi'nden petrol ithalatına bağımlılığını azaltması beklenmektedir. Çin ayrıca Irak, Suudi Arabistan ve BAE gibi diğer Ortadoğu ülkelerindeki petrol ve gaz projelerine de yatırım yapmaktadır. Örneğin Çin, Irak'taki el-Ahdab petrol sahasının ve Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketinin BAE'deki açık deniz petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesinde yer almıştır.

Çin'in Ortadoğu'daki enerji güvenliği kaygıları, bölgedeki stratejik çıkarlarının önemli bir itici gücüdür. Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir diğer önemli yönü de jeostratejik çıkarlarıdır. Bölge Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişme noktasında yer almaktadır ve ayrıca petrol ve gaz boru hatları, deniz yolları, demiryolları da dâhil olmak üzere küresel ticaret ve ulaşım yollarının kilit bir merkezidir. Çin, enerji güvenliğini sağlamak için Ortadoğu'da çeşitli stratejiler izlemiştir. Stratejilerden biri, Irak ve İran gibi bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini genişleterek enerji ithalat kaynaklarını çeşitlendirmektir. Çin bu ülkelerdeki enerji altyapı projelerine yatırım yapmış ve uzun vadeli petrol ve gaz tedarik sözleşmeleri imzalamıştır. Bir başka strateji de daha istikrarlı bir enerji arzı sağlamak için Ortadoğu'daki enerji projelerine yatırım yapmaktır. Örneğin Çin, Suudi Arabistan'da petrol ve gaz arama projelerine yatırım yapmış ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde petrol rafinerileri ve petrokimya tesisleri geliştirmek için anlaşmalar imzalamıştır. Bu stratejilere ek olarak Çin, enerji güvenliğini sağlamak için Ortadoğu ülkeleriyle diplo-

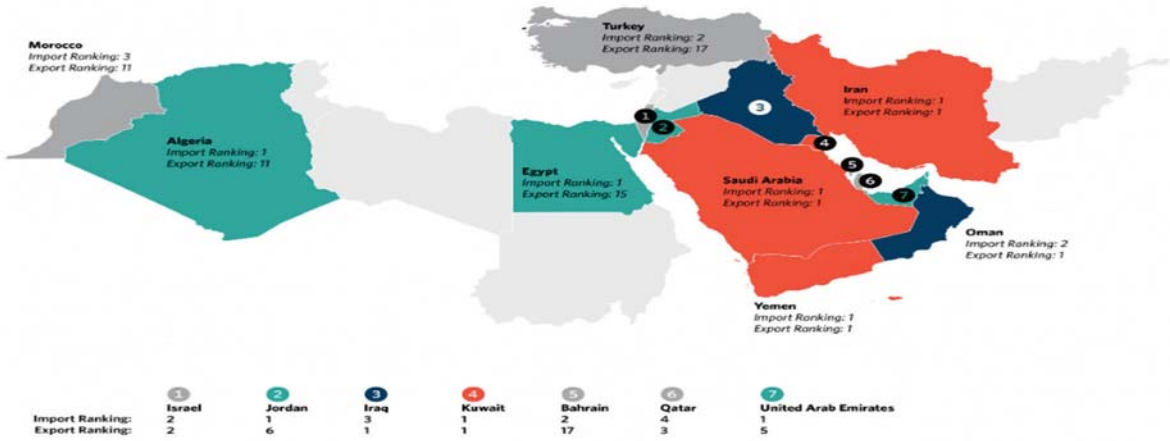
matik ilişkilerini de arttırmaya çalışmıştır. Çin, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) gibi bölgesel örgütlerle ortaklıklar kurmuş ve bölgedeki çatışmaların çözümüne yönelik diplomatik çabalara katılmıştır. Genel olarak, enerji güvenliği Çin için kritik konudur ve Ortadoğu, Çin'in istikrarlı bir enerji arzı sağlama çabalarında önemli rol oynamaktadır.

EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNİ GELİŞTİRMEK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisi, doğrudan askerî müdahaleden kaçınırken bölgedeki ekonomik ve siyasi etkisini genişletmeyi içermektedir. Çin, Ortadoğu'yu önemli enerji kaynağı ve eski İpek Yolu ticaret rotaları üzerindeki ülkelerle ekonomik ve ticari bağlarını genişletmeyi amaçlayan Kuşak ve Yol projesinin hayati halkası olarak görmektedir. Ortadoğu'nun, birçok önemli kara ve deniz ticaret yolunun kesiştiği noktada yer alması ve birçok önemli liman ve ulaşım merkezine ev sahipliği yapması nedeniyle Kuşak Yol projesi için kilit bir bölgedir. Çin, ticareti ve dünyanın diğer bölgeleriyle bağlantıyı kolaylaştırmak için limanlar, demir yolları ve boru hatları da dâhil olmak üzere bölgedeki altyapı projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Ortadoğu'daki Kuşak Yol projesi kapsamındaki kilit projelerden biri, Çin'in batı Sincan bölgesini Pakistan'daki Umman Denizi limanı Gwadar'a bağlayan 62 milyar dolarlık bir altyapı projesi olan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) prosesidir. Bu proje ottoyollar, demiryolları, enerji yatırımları ve diğer altyapıların inşasını

China Is a Top Trading Partner With Most Middle Eastern Countries

■ China is the #1 import partner ■ China is the #1 export partner ■ China is both the #1 import and #1 export partner ■ China is a top #5 import partner

Source: ChinaMed Middle East and ChinaMed North Africa.

içermekte ve Çin'in bölgedeki nüfuzunu genişletme çabalarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Çünkü CPEC sadece Çin için stratejik bir ulaşım yolu olmakla kalmıyor, aynı zamanda Çin'in ekonomik ve diplomatik nüfuzunu genişletmeye çalıştığı Ortadoğu ve Afrika'ya da erişim sağlamaktadır. Çin, Mısır, Cibuti ve Umman gibi ülkelerdeki limanlara ve diğer altyapı projelerine yatırım yaparak bu bölgelerdeki bağlantılarını ve pazarlara erişimini arttırmaktadır. Çin, CPEC'in yanı sıra Suudi Arabistan'da yüksek hızlı demiryolu inşası ve Mısır'da yeni bir sanayi kentinin geliştirilmesi gibi Ortadoğu'daki diğer büyük altyapı projelerine de yatırım yapmaktadır. Çin, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi kilit Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışırken İsrail ve Türkiye gibi diğer bölgesel aktörlerle de ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu ülkelerle ilişkilerini derinleştirmek için yatırım ve altyapı geliştirme gibi ekonomik

teşvikleri kullanmaktadır. Çin, enerjinin yanı sıra telekomünikasyon, ulaşım ve limanlar gibi diğer stratejik sektörlerle de yatırım yapmaktadır. Çin, ticareti kolaylaştırmak, Avrupa ve Afrika ile bağlantısını arttırmak için Umman, Mısır ve İsrail gibi ülkelerde liman ve lojistik merkezleri inşa etmeye yatırım yapmaktadır. Çin ayrıca İsrail ile Filistin, Suudi Arabistan ile İran arasında devam eden anlaşmazlıklar ve Suriye iç savaşı gibi bölgedeki siyasi çatışmalarda tarafsız bir duruş sergilemeye özen göstermiştir. Bu yaklaşım Çin'in bölgesel çatışmaların içine çekilmekten kaçınmasını ve tüm taraflarla iyi ilişkiler sürdürmesini sağlamıştır.

Son yıllarda Çin, İran nükleer anlaşmasını desteklemek ve iç savaşta Şam yönetimine yardım sağlamak gibi bölgesel güvenlik konularına da katılımını arttırmıştır. Ancak Çin bu çatışmalarda taraf tutmak yerine arabulucu ve tarafsız bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Genel olarak, Çin'in Ortadoğu'daki grand

stratejisi, ekonomik etkisini genişletmeye ve tüm taraflarla iyi ilişkiler sürdürürken bölgesel çatışmaların içine çekilmekten kaçınmaya odaklanmıştır. Sonuç olarak, Çin'in Ortadoğu'daki yeni grand stratejisi, ülkenin bölgedeki ekonomik, politik ve askerî varlığını arttırmayı ve küresel liderlik rolünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Çin'in bölgedeki stratejileri arasında enerji ithalat kaynaklarını çeşitlendirmek, enerji projelerine yatırım yapmak ve Ortadoğu ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini arttırmak yer almaktadır. Çin'in Ortadoğu'da Kuşak Yol projesini teşvik etmesi, bölgeyle ekonomik bağlarını güçlendirmenin, nüfuzunu genişletmenin ve kendi ekonomik kalkınma modelini teşvik etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Tüm bunlarla birlikte, Çin'in bölgede artan ekonomik etkisi ve borç tuzağı diplomasisinin yanı sıra bölgesel güvenlik ve istikrar üzerindeki potansiyel olumsuz etkisine ilişkin endişeler söz konusudur. ■